

Հայ գիտունի մը յեղաերջիչ դերը բժշկական աշխարհին մէջ

Արդար զնահատում մըն է որ կ'ընենք զեն-
լով մեր յօդուածի վերնագիրը, ազատ եւ ան-
կախ մտքի մը ամենամանկեղծ արտայայտու-
թեամբ:

Քիչ յետոյ «Անահիտ»ի ընթերցողները
նաեւ, մեր նիւթի խորունկ թափանցումով, մե-
զի համակարծիք պիտի ըլլան եւ պիտի համոյ-
ուն ին որ ազգային մեծ արժանիքի մը առջիւծ
անսովոր խանդավառութիւնը չէ որ տուն կու-
տայ մեր տողերուն եւ ոչ ալ մերինները լոշո-
րացոյցով տեսնելու աններելի սովորամոլու-
թիւնը, այլ գիտակցութիւնը այդ Հայուն կա-
տարած հսկայ դերին, որքան որ ան դեռ անծա-
նօթ կը մնայ բազմաթիւ հայ բժիշկներու եւ
մանաւանդ հայ հասարակութեան ստուար մե-
ծամասնութեան: Տեղն է ըսել, որ Պ. Զօպան-
եանը եղած է — եւ այս ի պատիւ իրեն — որ,
քաջ ըմբռնելով հայազգի գիտունին՝ Պ. Ե.
Մանուէլեանի բարձր արժէքը, գրած է անոր
մասին իր հին ու նոր «Անահիտ»ներուն եւ գրք-
երէ մէկուն մէջ՝ մեծ գովեստով:

Մենք տարիներ առաջ շնորհաւորած էինք
Պ. Զօպանեանը, մեր բժիշկներու թերին լրա-
ցուցած ըլլալուն համար, քանի որ իրմէ աւելի
մեր պարտականութիւնն էր զբաղիլ հայ գիտ-
նականին գործով, որ առաւել քան երեսուն
տարուան պատմութիւն ունի իր կռնակը, եւ
զայն ծանօթացնել մերիններուն՝ գէթ ազգային
փառքի նախանձախնդրութեամբ լեցուած: Մեզ-

մէ շատեր վստահօրէն գիտեն սակայն, որ
Ֆրանսացի եւ օտար բազմաթիւ գիտուններ,
երկար ատենէ ի վեր կը հետեւին Պ. Մանուէլ-
եանի ստեղծած գիտական շարժման, մինչ մենք
հազիւ կ'ուզենք ըմբռնել զայդ: Իսկ զայն քա-
ջալերել զբաղանօրէն, աւելի լայն ասպարէզ
տալու համար անոր գիտական նուաճումնե-
րուն, այդ կը թուի մեզ համար գրեթէ անկա-
րելի բան, քանի որ մեր կրեսոսները չեն հե-
տաքրքրուիր գիտական աշխատութիւններով:

Պ. Մանուէլեան, առանց նկատի առնելու
աջն ու ձախը, կը բազմապատկէ իր աշխա-
տանքները, կը զօրացնէ իր վստահութիւնը, եւ ե-
րեւան կը դնէ, զննողական եւ փորձառական
մարդին մէջ, մեզի համար նոր իրողութիւններ:
Խորունկ դիտողի մը համար, Պ. Մանուէլեան
սկսած է արդէն լուրջ կերպով ցնցել բժշկական
աշխարհը, եւ յատկացնել այնպիսի յեղաշը-
ջումներ՝ բազմաթիւ բժիշկներու եւ փրօֆէ-
սէօրներու մտայնութեան մէջ, որոնք կը ձգտին
նոր ուղղութիւն տալ իրենց ախտաբանական
կարգ մը ըմբռնումներուն եւ դարմանագիտա-
կան դասական մեթոտներուն:

Այս տարի նաեւ, Փարիզի Բժշկական Հա-
մալսարանը չուչացաւ պաշտօնապէս հրախրե-
լու մեր մեծանուն հայրենակիցը, որպէս զի
դասախօսէ իր ճիւղին մէջ բրած նոր նուաճում-
ներուն վրայ: Պ. Մանուէլեանի ուսումնասի-
րած նիւթերէն մէկն է ժառանգական սիֆիլի-

զը, որուն ներքին բազմաթիւ ծալքերը դեռ անծանօթ կը մնան գիտութեան առջեւ: Հայ գիտունի հետազոտական զօրաւոր քանքերը տեղի կ'ունենան ուրեմն այդ կալուածի անծանօթ, բայց անսահման տարածութեան մէջ: Սիֆիլիզը, ընկերային այդ ահաւոր աղէտը, աղբի ախտաբանութեան մէջ կը բռնէ աներեւակայելիօրէն խոշոր տեղ մը: Տօքթ. Ռու, Փարիզի Փասթէօրեան Հաստատութեան տնօրէնը, սիֆիլիզի մասին իրաւունք ունի հետեւեալ ձեւով արտայայտուելու՝ «Չափազանցութիւն չէ ըսել քէ ախտաբանութեան ամբողջ պարագանքու կէսը իրմէ կը ծնի...»:

Իսկ սիֆիլիզը դեռ հազիւ ուսումնասիրուած հիւանդութիւն մըն է. անոր հեռաւոր, ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցութիւնները, ամէն օր երեւան կուգան՝ դեռ իրենց պատճառները անծանօթ նկատուած բազմաթիւ հիւանդութիւններու ծնունդին մէջ: Ուրեմն ռըզ-դէլ սիֆիլիզի ազդեցութեան սահմանները, նախաւոր ուսումնասիրել զայն իր ժառանգական ձեւին եւ իւլթրա - վիրուսի (ultra - virus) տարազին տակ, կը նշանակէ մօռնել նոր աշխարհի մը մէջ, լուսարանելով այսպէս ոչ միայն ախտաբանութեան մօթ մնացած մէկ կարեւոր մասը, այլ նաեւ հիմնովին քարուքանդ ընել միջբոստանական բազմաթիւ տուեալները: Ահա՛ թէ ուր կը յանգին Մանուէլեանի մը ըրած գիտերը եւ թէ ի՞նչու անոնք կոչուած են յեղաշրջելու բժշկական աշխարհը:

26 յունուար 1933ի իրիկուան, Փարիզի Թարնիէ Հիւանդանոցին ամփոթատրը լեցուած է Փրանսացի եւ օտար գիտուններով, բժշկանքով, բժշկական ուսանողներով եւն.:

Պ. Մանուէլեան կը սկսի իր դասախօսութեան՝ յստակ, սահուն եւ մաքուր Փրանսերէնով մը: Ժառանգական սիֆիլիզը, ըստ իրեն, ունի երկու ձեւ, մին՝ դասականն է, ուր՝ երախան, ողջ կամ մեռած, կը ներկայացնէ նորածիններու յատուկ ժառանգական սիֆիլիզի բա-

լոր ախտանշները, իսկ ասիէ զատ կայ ուրիշ ձեւ մը որ միշտ մահացու է եւ դեռ բոլորովին անծանօթ՝ արդի դասական հեղինակներու:

Այս երկրորդ, դեռ անծանօթ ձեւի ուսումնասիրութեան մէջ է որ երեւան կուգա՝ Պ. Մանուէլեանի կատարած մեծ դերը: Ըստ իրեն, կան պարագաներ, ուր շարք մը մայրեր, արտաքնայէս կատարեալ առողջ վիճակ ունին, բայց միշտ ծնունդ կուտան երախաներու, որ եթէ մեռած չեն, կը մեռնին քանի մը ժամէն եւ կամ քանի մ'օրէն եւ որոնց քով, ինչպէս մայրերուն, միջբոստանային ամենակրկիտ քննութիւններն անգամ սիֆիլիզի ոչ մէկ հետք ցոյց չեն տար եւ միմիայն պորտալարին մէջ կը նշմարեն սիֆիլիզի մանրէներ եւ նաեւ պորտալարային երակատապի (phlébite du cordon) հիւսուածաբանական յատկանշական վրնասներ: Այս դասախօսութեան սէջ, Պ. Մանուէլեան իր ուշադրութիւնը կը դարձնէ դէպ ի պլակինդը (placenta) եւ կ'ապացուցանէ որ անոր կազմախօսական մանրակրկիտ քննութիւններն անգամ չեն բաւեր ապացուցանելու ժառանգական սիֆիլիզի գոյութիւնը: Պլակինդը կրնայ այլ եւ այլ հիւանդութեանց մէջ նաեւ վնասուած ըլլալ, բայց ժառանգական սիֆիլիզը անոր վրայ յատկանշական ոչ մէկ հետք չի ձգեր: Գալով պլակինդի մէջ սիֆիլիզի մանրէներու գոյութեան, չէ կարելի հաստատօրէն պատասխանել: Յաճախ հոն կարելի չէ ոչ մէկ միջբոստի հանդիպիլ, նոյն իսկ ժառանգական սիֆիլիզի ծանօթ ձեւերուն մէջ, ուր մեռած երախայի բոլոր օրկանները քրէփօնէմով ողողուած են: Հոս, Պ. Մանուէլեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ դայեակներու, որոնք նորմալ կարծուած ծննդաբերութեան մը պահուն, կըրնան ինքզինքնին վարակել:

Պլակինդի մէջ թրէփօնէմներու չգոյութիւնը, կ'ըսէ Պ. Մանուէլեան, քջջակերութեան (phagocytose) հետեւանքն է: Մեղնիքօֆի այս գիտը լայնօրէն գոհացում կուտայ իր ըմբռնողութեան: Պլակինդի մէջ տեղի կ'ունենայ ա-

հետո կոխ սիֆիլիսի մանրէներու եւ անոր կարգ մը բջիջներուն միջեւ. այս վերջիններուն յաղթանակով, սիֆիլիսի մանրէները կը մեռնին, կը կլանուին:

Բայց ուրիշ՝ կուզայ պլակինդի բջջակերական ուժը, կը հարցնէ Պ. Մանուէլեան: Ան կ'աւելցնէ անմիջապէս՝ «Կան, ըստ Wrightի, opsonine կոչուած կարգ մը մարմիններ որ աւելի զգայնոտ կը դարձնեն միքրոպները եւ առանձին՝ կլանուելու: Ըստ Նէօֆէլտի եւ Հիւսի, այդ opsonineները կը հաստատուին միքրոպներուն վրայ»: Քանի որ բջջակերութիւնը տեղի կ'ունենայ պլակինդի մէջ, ուրեմն պլակինդն է որ ամենէն շատ opsonine կը պարունակէ. ուրիշ՝ կուզայ սակայն այդ զգայնացուցիչ մարմինը. արդեօք պլակինդային արտադրութիւն է թէ մայրական ծնունդ: Ամէն պարագայի մէջ, երախան անկէ շատ քիչ ունենալու է բջջակերութեան առիթ չկրնալ տալու համար: Բայց քանի որ պլակինդը թափանցիկ է մօր արեան մէջ գտնուած կարգ մը մարմիններու համար, հետեւաբար հաւանական է որ պլակինդի մէջ բջջակերային յատկութիւնը աւելի մայրական ծնունդ ունի:

Ի՞նչ ձևի տակ սիֆիլիսի մանրէն մօրմէն կը փոխանցուի երախային: Այս հարցման Պ. Մանուէլեան կը պատասխանէ շատ հաստատ կերպով. «Սիֆիլիսի վրայ կատարած իմ աշխատանքներս, կ'ըսէ Պ. Մանուէլեան, յայց կուտան որ սիֆիլիսի թրէփօնէմները կը յառաջացնեն յաճախ ամենափոքր ձևեր, որ կը սերկայանան քանի մը պարոյրի, ոլորի, եւ շատ նրբին թելի մը հալած գնդիկի մը պատկերին տակ եւ որ կը կազմեն ultra-virus կոչուածը, որ մօրմէն կ'անցնի պլակինդին եւ անկէ ալ երախային:

Սիֆիլիսի այս անբնականոն ձևերը, որոնց գոյութիւնը ինքը՝ Պ. Մանուէլեանն էր որ ցոյց տուաւ առաջին անգամ, շատ կը մօտեան փրօֆ. Ա. Քալմէթի հիւժարտային ultra-virusներուն:

Հարտութեամբ կը յիշատակենք որ

փրօֆ. Ա. Քալմէթ, 14 սեպտ. 1930 թ. Պրիւֆսէլ Մետրիքալ մասնագիտական հանդէսին 46րդ թիւին մէջ, հիւժարտային իւլթրա-վիրուսներուն մասին արտայայտուած առեւ, իր վարկածին իբր փաստ կը ներկայացնէ Պ. Մանուէլեանի՝ սիֆիլիսի մէջ այդ ուղղութեամբ ըրած աշխատանքները, ինչպէս նաեւ Տօքթ. Սէկսել՝ սփիրօֆէքսներու անբնականոն դիրքերու նկատմամբ ըրած ցուցմունքները:

Պ. Մանուէլեան կ'ըսէ որ այդ իւլթրա-վիրուսները իրենց կարգին կը բազմանան, կը փոխակերպուին տիպար ձևերու: Արդ, դանել այն բոլոր պայմանները ուր անոնք ձևափոխ կ'ըլլան, կը նշանակէ լուծել բժշկական խնդիրներ որ հարցեր: Սիֆիլիսի պատմութիւնը ուրեմն չի վերջանար դասական թրէփօնէմներու ուսումնասիրութեամբ, այլ պէտք է անոր վրայ աւելցնել նաեւ անբնականոն ձևերու հետազոտութեան արդիւնքը: Դարմանագիտութեան նպատակը պարտի ըլլալ՝ օրկանիմը եւ իր բջիջները անխոցելի դարձնել միքրոպներու եւ անոնց թոյներու դէմ:

Պ. Մանուէլեանի մէկ ժա՞ տետղ այս սքանչելի դասախօսութեան պահուն լուսարձաւ կով ցոյց տրուեցան բազմաթիւ պատկերներ, որոնք խոր հետաքրքրութիւն արթնցուցին բոլոր ներկաներուն մէջ:

Մենք բաժնուեցանք այս շինիչ դասախօսութենէն այն տպաւորութեան տակ, թէ իրական պէս սիֆիլիսը դեռ հազիւ ուսումնասիրուած հիւանդութիւն մըն է եւ Պ. Մանուէլեանի ամենամեծ արժանիքը կը կայանայ ախտաբանութեան այս մեծագոյն թերին տարիներ առաջ ըմբռնելուն եւ դայն լրացնելու համար ըրած իր բարձր ճիգերուն մէջ:

Իր աշխատանքը, երկար առեւէ ի չել, միահամուռ ուշադրութիւնը դրաւած է արդէն գիտական միջազգային ընտրանիին, որուն այնքան պատուաւորապէս մաս կը կազմէ այս մեծ հայը:

ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ ԲԷՇԻՇԵԱՆ

Փարիզ